

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 11.05.2021
Kabul Tarihi: 30.05.2021
Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2021, 1(1): 47-56

Research Article
Received Date : 11.05.2021
Accepted Date: 30.05.2021
DOI Number: 10.29228/yazitdergisi.51367

ATASÖZLERİ VE DEYİMLERDE BİR GÖSTERGE: “BOYUN”

A Sign in Proverbs and Idioms: “Neck”

Nagihan ÇETİN*

Harun AKÇAM**

ÖZ

Görsel, işitsel ve dilsel göstergeler dünyasına doğan insan yaşamı boyunca bu göstergeleri algılar, yorumlar, onlara yenilerini ekler. Göstergeler doğrudan gösterdiklerinden öte temsil ettikleriyle dikkate değerdir. İnsanlığın bilgi birikimiyle birlikte inançlarının, hayat görüşlerinin, düşünce yapılarının ve kültürlerinin aktarıcısı olan göstergeler dilin kalıplaşmış yönüne vurgu yapan atasözleri ve deyimlerde sıklıkla yer almaktadır. Bu çalışmanın konusu bir gösterge olarak boyun kelimesinin kültürün aktarım araçlarından biri olan atasözleri ve deyimlerde Türk düşünce yapısını hangi özellikleri ile hangi şekillerde yansıttığını tespit etmektir. Çalışmanın evreni atasözleri ve deyimler iken örneklemini Türkiye Türkçesinde yer alan atasözleri ve deyimlerden seçilmiştir. Çalışma neticesinde Türkiye Türkçesindeki boyuna dayalı atasözleri ve deyimlerde, Türk düşünce yapısının halk hukuku, güçlü ve zayıf algısı, bağımsızlık ve esaret gibi hususlardaki bakış açısının boyunun fiziksel özellikleriyle bağdaştırılarak sunulduğu görülmüştür. Bu itibarla boyun örneğinden yola çıkıldığı takdirde, Türkiye’deki, alana katkısı yadsınamayacak kadar büyük ve değerli olan organların köken bilgisi, Türk lehçe ve şivelerindeki karşılıkları, inanç, inanış ve ritüeller ekseninde ele alındığı çalışmaların yanı sıra moda, mimari, müzik, sanat, dil, edebiyat, spor, iletişim gibi sayısız alanda kullanılan göstergebilimle incelenmesinin hem incelenen göstergelerin çok boyutlu olarak ele alınmasını sağlayacağı hem de disiplinler arası çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Gösterge, Halk Hukuku, Etimoloji, Organ, Temsil

ABSTRACT

Human, born into the world of visual, auditory and linguistic signs perceives and interprets these signs throughout life. Signs are notable for their representation rather than their direct representation. Signs are the transmitters of beliefs, life views, thinking structures and cultures along with the knowledge of humanity and they are frequently included in proverbs and idioms that emphasize the stereotypical aspect of the language. The subject of this study is to determine the characteristics and ways in which the word neck as a

* Dr. Öğr. Üyesi. Antalya AKEV Üniversitesi, İnsani Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya/Türkiye. E-posta: nagihan.cetin@akev.edu.tr ORCID: 0000-0001-5098-2573

** Dr. Öğr. Üyesi. İstanbul Arel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-posta: h.akcamm@gmail.com ORCID: 0000-0002-6644-3870

sign reflects the Turkish mindset in proverbs and idioms, which are one of the transfer tools of culture. While the universe of the study was proverbs and idioms, the sample was chosen from proverbs and idioms in Turkey Turkish. As a result of the study, it was seen that Turkish mentality was presented in line with the physical characteristics of the neck in terms of folk law, strong and weak perception, independence and captivity in Turkish proverbs and idioms based on the neck. In this respect, based on the neck example, the origin of organs in Turkey, whose contribution to the field is undeniably large and valuable, their equivalents in Turkish dialects and accents, as well as the studies on the axis of belief, belief and rituals, as well as fashion, architecture, music, art, language. It is thought that the examination of semiotics, which is used in numerous fields such as literature, sports, and communication, will both provide a multidimensional approach to the examined indicators and contribute to interdisciplinary studies.

Keywords: Sign, Folk Law, Etymology, Organ, Representation

Giriş

Türk düşünce yapısı kültürel arka planı ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir alan olarak bireyin kendisini, ötekini, doğayı ve evreni algılayışını ifade ederken bağlamı oluşturan birçok etkene dayalı olarak şekillenip, değişip, dönüşmektedir. Bu yapı her ne kadar değişim ve dönüşüme açıksa da kültürün en belirgin özelliklerinden olan devamlılık ve bütüncüllük vasıflarına da sahiptir. Örneğin Türk düşünce yapısında nelerin suç olduğu ve hangi suçun cezasının ne olduğu/olması gerektiği fikri eski Türk devletleri adı verilen dönemlerden iki binli yıllara değişim dönüşümün yanında süreklilik göstererek de aktarılmıştır. Suç ve ceza sadece halk hukuku ile sınırlı kalmamış; aile kurumundan devlet düzenine, diğer devletlerle ilişkilere, hangi din ve inanç sistemlerinin kabul edilebilir olduğuna varıncaya kadar geniş bir alana etki etmiştir. Bu düşünsel boyut dile de yansiyarak Türkçe için atasözü ve deyim adı verilen kalıplaşmış ifade biçimlerinde de kendisine yer bulmuştur. Atasözleri ve deyimler dilin kültürel kodlar bağlamında incelenebileceği alanlardan biridir. Bu çalışma Türk düşünce yapısının atasözleri ve deyimlerdeki yansımaları Türkiye Türkçesindeki boyun merkezli örneklerin incelenip değerlendirilmesi üzerinedir.

Boynun Fiziksel ve İşlevsel Özellikleri

Anatomik özellikleri ve bu özelliklerine dayalı olarak şekillenen kültürel işlevleri ile toplumlar için önem arz eden organlar, dillerin en temel kelime gruplarından birini oluşturmaktadırlar. Boyun kelimesi Türkçe kökenli bir kelime olarak hem tarihi süreçte hem de günümüz Türk lehçe ve şivelerinde morfolojik değişimler ile birlikte kullanılagelmiştir. *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te boyun kelimesi "boyun" şeklinde geçmektedir. "İnsanın ya da başka bir canlının boynu. "Kılıç kabzası"na gılıç boynu, "bıçak sapı"na bıçak boynu denir"(Kaşgarlı Mahmud, 2005: 198). Kelime, Eski Uygur Türkçesinde "boyun, boyun" olarak kullanılmış ve "boyun, ense, vücut" (Caferoğlu, 2011: 49) şeklinde tanımlanmıştır. Yine Eski

Uygur Dönemine ait olan Uygurca Çince İdikut Sözlüğünde kelime “boyın” olarak “boyun” anlamında (Yunusoğlu, 2012: 156) kullanılmıştır. Gerard Clauson’un etimolojik sözlüğünde de kelime “boyın” olarak ve “boyun, bazen de özellikle boynun arkası” (Clauson, 1972: 386) anlamında belirtilmiştir. Kelime Türk lehçe ve şivelerinde (Az., Trkm.) boyun, (Hlç) boyan, (Kırg., Yak., Şor, Tuva) moyun, (Özb.) boyun, (Nog., Kzk., KKlp.) moyun, (Yak.) moy, (Yak.) moyn, (Tatk., Bşk.) muyın, (Çuv.) may (Gülensoy, 2007: 164) şekillerinde kullanılmıştır. Boyun, tarihi ve çağdaş Türk lehçe ve şivelerinde Türkçenin temel ses değişimleri ile ortak bir anlam dairesi içinde kullanılmaktadır.

Çeşitli organların farklı işlevsel özellikleri, ilgili organlar hakkında çeşitli inanç ve pratiklerin oluşmasında öncü olmuşlardır. Türkiye özelinden bakıldığında organlar ile ilgili çalışmaların organ isimlerine dayalı yapılan dil incelemeleri ve organa dayalı olarak kültürel ve sosyal incelemeler olmak üzere iki başlık altında toplanabileceği görülmektedir. Organlar özellikle inanç ve inanışlar, ritüeller, halk hekimliği, halk botaniği, halk hukukunun cezai müeyyideleri üzerine yapılan çalışmalara konu olmuşlardır. Kültür içerisinde organlar somut anlam ve işlevleriyle birlikte soyut anlamlar yüklenerek de yer almaktadır.

Anatomik olarak vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı olan boyun (URL-1) başı destekleyerek başın vücutla dengeli bir şekilde durmasını ve hareket edebilmesini sağlamaktadır. Boyun, ayrıca vücudun yemek borusu ile soluk borusunu da içeren, kültür içerisinde şah damarı olarak bilinen, literatürdeki adı “aort” olan büyük toplardamarları çevreleyen bölümüdür (Pansky-Gest, 2015; URL-2). Burada çalışılan konu bağlamında boynun en önemli özellikleri olarak başı gövdeye bağlaması ve soluk borusunu kapsamaması olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü birçok farklı sebebe bağlı olarak bir insanın yeterince nefes alamaması onun boğulmasına/ölmesine sebep olabilir. İnsanın ciğerlerinin suyla dolması, ağız ve burnunun nefes almasını engelleyecek şekilde kapatılması, kimyasal maddelere maruz kalması, karın ve göğüs bölgesine baskı yapılması gibi birçok sebeple gerçekleşebilen boğulmalarda eğer hukukî bir zeminde insanın cezalandırılması söz konusuysa insanın asılması ya da boynunun sıkılarak boğulması oldukça yaygın bir ölüm sebebidir.

Türkiye Türkçesi özelinde bakıldığında içerisinde boyun kelimesi geçen birçok atasözü ve deyim görülmektedir. Boynun atasözleri ve deyimlerde yer almasının en önemli sebebi boynun anatomik özellikleri ve insan yaşamında yüklenmediği işlevlerdir. Tüm bu özellikler ve işlevler Türk kültüründe boyunun ödül ve ceza karşılığıyla halk hukukundan bağımsızlık anlayışına, emeğine sahip çıkmaktan gururunu korumaya varıncaya kadar birçok anlamlar yüklenerek önemli bir gösterge olmasını sağlamıştır.

Bir Gösterge Olarak “Boyun”un Atasözleri ve Deyimlerde Kullanımı

Doğumuyla birlikte fiziki dünyanın yanı sıra bir göstergeler dünyasına doğan birey yaşamı boyunca işitsel, dilsel ve görsel sınırsız gösterge ile karşılaşmakta, bunlara yenilerini eklemekte, bunlar üzerine yeni anlamlar inşa etmektedir. Doğrudan gösterdiklerinden öte temsil ettikleriyle değerli olan “Göstergebilimin araştırma nesnesi olan ‘gösterge’ genel olarak, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu vb. olarak tanımlanır. Dolayısıyla sözcükler, simgeler, işaretler vb. gösterge olarak kabul edilir” (Barthes, 2014: 11-47). Bir gösterge onu yaratan, kullanan, aktaran, değiştiren ve dönüştüren için farklı anlamlara sahip olmakla birlikte göstergenin temsil ettiği duygu, düşünce, nesne ya da olguyla ilgili de bir bağı vardır. Bu bağ, bahse konu unsurun işlevi, şekli, boyutu, rengi, kokusu, tonu gibi herhangi bir özelliği dolayısıyla kurulmuş olabilir. Bu bölümde boyun atasözleri ve deyimlerde birer gösterge olarak halk hukuku, acizlik, bağımsızlık ve esaret özelinde temsil ettikleri üzerinden incelenecektir.

Halk hukuku, resmi hukuk sisteminin yanında gelişen sözlü hukuk kurallarıdır. Temelde sosyal normlar ile ilişkili olarak ödül veya ceza olmak üzere yaptırım gücü olan, kısmen yazılı genellikle sözlü nitelikte gelişen, Türk kültüründe töre olarak adlandırılan hukuk sistemine halk hukuku denilebilir. Türk halk hukukunda boyun ile ilgili uygulamalar genellikle cezalandırma ile ilişkili olmuştur, zira boyun yukarıda belirtilen anatomik özellikleri sebebiyle yaşamsal fonksiyonların en yoğun olduğu noktaların başında gelmektedir.

Türkiye Türkçesinde atasözleri¹ ve deyimlerde² boynun hayatın sona erdirilmesiyle ilgili olarak kullanımları bulunmaktadır. “Boynunu kırmak” ve “boynuna yağlı urgan geçirmek” deyimleri bir kişinin öldürülmesini ifade etmektedir. Bu deyimlerde boyun yaşamı temsil eden bir göstergedir ve boynun kırılması/boyna urgan geçirilmesi kişinin yaşamına son verildiğini/verileceğini göstermektedir. Bu deyimlerin kültürel arka planını halk hukukunda aramak gerekir. Öncelikle bir insanı boynunu kırarak ya da boğarak öldürme kansız öldürme eylemidir ve kansız öldürmeler cezalandırma amaçlıysa da inanca dayalı kurban etme amaçlıysa da birçok kültürde olan öldürme şekilleridir. Bu öldürme şekillerinde kanın akıtılmamasının gerekçeleri de toplumların kültürüne göre değişmektedir. Örneğin insan kurbanıysa kurban edilen insanın kanının kötü, pis olduğu düşüncesi o kanın akıtılmasını engelleyebilmektedir ki bu şekilde insan kurbanlarının Yunan, Mezopotamya, Aztek, Mısır, Hint, Çin gibi birçok kültürde

¹ Bu çalışmada yer alan atasözleri ve anlamları Türk Dil Kurumunun atasözleri ve deyimler sözlüğünden alınarak künye ve erişim bilgileri URL-3 olarak kaynaklarda verilmiştir.

² Bu çalışmada yer alan deyimler ve anlamları Türk Dil Kurumunun atasözleri ve deyimler sözlüğünden alınarak künye ve erişim bilgileri URL-4 olarak kaynaklarda verilmiştir.

geçmiş dönemlerde olduğu bilinmektedir (Hardal, 2020: 299-360). Yine zina ve benzeri suçlar işlediği düşünülen kadınların da kanının pis, murdar olduğu gerekçesiyle ve fiziksel ya da zihinsel bir engeli olan insanların da kimi toplumlarda kanları akıtılmadan, boğularak öldürüldüklerine ilişkin bulgular vardır. Örneğin literatüre “Yde Girl” ismiyle geçen, yapılan araştırmalarla Demirçağında yaşadığı belirlenen, 1897 yılında Hollanda’nın turba bataklıklarında boynuna üç kez dolanmış bir organla bulunan ceset on altı yaşında skolyoz hastası ve kızıl renkli bir kıza aittir. Bu kızın boğularak öldürülüp bataklığa atıldığı fikri ve ölüm sebebinin de zina ya da hastalığından yahut saç renginin farklılığından kaynaklanabileceği konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Cesedin bulunduğu yerin yakınlarında birçok irili ufaklı mezarlık varken cesedin bataklığa boynundaki organla atılmış olması bu görüşleri destekler mahiyettedir. (Beek vd., 2019: 1206-1222).

Türk kültüründe ise özellikle kağan, hakan, sultan, hükümdar ve padişah gibi devletin en üst makamında olan kişilerin ve bunların soyundan gelenlerin öldürülmesinde kişinin ya boğulması ya da boynunun kırılması bir zorunluluktur. Özellikle Osmanlı Devletinde hanedan üyelerinin kanlarının dökülmeden öldürülmesinde kullanılan bir yöntem olan boğma eylemi, bireylerin boyunlarının yay kirişiyle sıkılması ile gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamaların sebebi Türk kültüründeki kut anlayışıdır. Kut anlayışı içinde soylu kişilerin kanları kutsal kabul edildiği için kanlarının dökülmesi uygunsuz görülmüştür. Dolayısıyla kişilerin kanlarının akıtılmadan öldürülmeleri geleneği çerçevesinde anatomik olarak ölümün, boyun vasıtasıyla gerçekleştirilmesine yönelik pratikler gelişmiştir. Ancak Roux’un belirttiği üzere kan akıtmadan öldürme yalnızca hanedan mensuplarına ait değil, kurban edilecek hayvanlarda da görülebilen bir pratiktir. Roux, “İskitlerde kurban edilirken öldürme işleminin kan dökülmeden, boğarak yapıldığı” (1999: 121) üzerinde durmuştur. Yine Roux, boğma ya da boğazlamanın, her türlü hayvan için geçerli olduğunu belirtmiş ve hayvanların kanlarının akıtılmadan boğazlanarak öldürülmesi gerektiği ile ilgili Cengiz Han yasasından bahsetmiştir (2005: 48).

Kanın “kutsal” ya da “kirli” kabul edilerek yeryüzüne dökülmesini önleme adına tercih edilen boğma ya da boynunu kırarak öldürme cezalarının yanında özellikle modern hukuk sistemlerinde ölüm cezasına çarptırılan kişilerin cezalandırılmasında kişinin asılarak idam edilmesi tarihte ve günümüzde birçok ülkede yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Örneğin Mustafa Avcı’nın “Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi” isimli çalışmasında İslam Hukuku ve Osmanlı-İslam Hukuku alanında yapılmış çalışmaların genelinde idam cezasına yer verildiği görülmektedir (2016: 639-656). Yine Osmanlı Devleti’nde idam cezasının özellikle toplum içerisinde ön plana çıkan tarikat şeyhlerine de verildiği ve kayıtlarda bu cezanın gerekçesi olarak da bu kişilerin İslam’ın genel düşünce yapısının aksine görüşler belirterek dinden çıktıkları ifade edilmektedir (Öngören, 1996: 123-140).

Türkçedeki halk hukuku bağlamında boyunun gösterge olarak değerlendirilebileceği bir diğer deyim “günahı/vebali boynuna” deyimidir. Türk Dil Kurumu deyimini, “Ben karışmam, sorumluluk sana veya ona düşer.” şeklinde açıklamıştır. Bu noktada günah-suç ve boyun ilişkisi öne çıkmakta ve boyun günahın/suçun yüklenildiği bir göstergeye dönüşmektedir. Türk kültüründe asarak idam etme cezasında suçlunun hükmü boynuna asılır ve asarak idam etme bu hüküm mücrimin boynunda iken gerçekleştirilirdi. Benzer şekilde İsmail Katgı’nın (2013, Solakzade 1989’dan) Solakzade’den aktardığına göre Kanuni Sultan Süleyman dönemi vezirlerinden Kara Ahmet Paşa’nın idamında da benzer bir durum söz konusudur. “Şaşılacak husus bu ki, katli değil azilini bile icab ettirecek bir durum yok iken, bazı sahte keyfiyet ve yalanların boynuna asılması isnadı ile biçare, padişah hazretlerinin hışmına uğramıştı” (Katgı, 2013: 191). Hükmün boyna asılması da boyun ile ilişkili Türk ceza sistemindeki pratiklerden birisidir. Buradaki amaç infazı gerçekleştirilen kişinin suçlarının herkes tarafından görülebilecek şekilde sergilenmesi olabilir. Yalnızca ölümlü infazlarda değil aynı zamanda küçük suçların cezasında da benzer uygulamalar olduğuna dair veriler mevcuttur. Yine Katgı’nın (2013, Thevenot 1978’den) Thevenot’tan aktardığına göre alay amacı taşıyan cezalarda da benzer bir durum söz konusudur. “Türklerin hileli tartı kullanan satıcılar için başvurdukları daha az can yakıcı fakat cemiyet içinde onu utandırıcı olan başka bir cezaları daha vardır; onlar adamın boynuna iyice birleşen iki levha koyarlar ve bunun ortasında yuvarlak bir delik olacak şekilde oyarlar, bu delikten adamın boynunu geçirirler. Bu levhalara ağır yük asarlar ve çingiraklar bağlarlar; bu adamı herkes tanısin ve kendisiyle alay etsin diye bu vaziyette şehirde dolaştırırlar” (Katgı, 2013: 190). Çünkü bir insanın kim olduğunu, kimliğini gösteren asıl unsur başıdır ve anatomik olarak boyun başı vücuda bağlayan kısımdır. Haliyle boyuna asılan bir kâğıtta yazılanlar aslında o insanın kim olduğunu, kimliğini de göstermektedir. Bu ve benzeri örnekler “günahı/vebali boynuna” deyiminin oluşumunu da açıklar nitelik taşımaktadırlar. Boynuna almak, boynunda kalmak deyimleri de bu minvalde düşünülebilir.

Boynuna almak, boynunda kalmak deyimleri aynı zamanda boyunun üstlenilen sorumluluğu da gösteren bir gösterge olduğuna işaret eder. “Boynuna almak” (Bir şeyi borç veya ödev olarak üzerine almak), “Boyun olmak” (Kefil olmak) deyimleri bir işin sorumluluğunun üstlenilmesi anlamını taşıırken bu sorumluluğun yerine getirilmesinin zaruriliği “Boynunun borcu olmak” deyimleriyle ifade edilmektedir.

İncelenen deyimlerin bir kısmında boynun insanın acizliğini, çaresizliğini ve teslimiyetini simgelediği görülmektedir. Çünkü anatomik olarak başın dik durmasını sağlayan boynun eğilmesi, bükülmesi, uzatılması insanın gururunu bir yana bırakıp teslim olması, çaresiz kalması anlamlarını taşımaktadır. Boynunu bükmek (1. Acındırıcı, çaresiz bir durumda kalmak; 2. Bir durumu, bir işi ister

istememez kabul etmek), boyun bükme (boynunu bükme), boyun eğme (İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak), boynu kıldan ince olmak (haksız olduğu anlaşıldığında verilecek her türlü cezaya razı olmak), boynunu uzatmak (her şeye, her cezaya razı olmak) deyimleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Kültür içerisinde boynun acizliğin göstergesi olarak yorumlandığı birçok alan bulunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus söz konusu acizliğin her zaman kötü, olumsuz anlama gelmemesi; bağlamına göre anlam kazanmasıdır. Özellikle insan-insan ilişkilerinde boyun bükme acizlik, kötü/istenilmeyen bir duruma düşmeyi temsil ederken yaratıcı-insan ilişkisinde, bilhassa İslamiyet'te, kulun Hakk'a karşı acizliğini kabul etmesi, böbürlenmemesi anlamında kıldan istenilen bir davranışı temsil etmektedir. Dua ve namazlarda insanların boynunu hem maddeten hem manen bükerek şükür ve isteklerini yaratıcıya iletmeleri beklenir. Burada bir göstergenin aynı deyimde, aynı anlamda kullanılırken bağlama göre farklı yorumlarının olması dikkate değerdir ve göstergelerin bağlama dayalı anlam kazandığına vurgu yapmaktadır.

Bir bakıma başı dik tutmaya yarayan boyuna bir şeyin geçirilmesi, mecazi olarak bir yular takılması birey ya da toplumun gururundan, özgürlüğünden ve bağımsızlığından vazgeçmesi/vazgeçmek zorunda kalması anlamlarına gelmektedir; "boyunduruğa vurmak" (baskı altına almak), "boyun eğmek" (yazgısını, talihini kabul etmek), "boyunduruk altına girmek" (başkasının baskısı altında kalmak), "boyun vermek" (buyruk altına girmek) deyimlerinde olduğu gibi... Boyunduruk altına girmek birey kadar toplumların varlığı için de büyük bir tehdit olarak görülmektedir. Bir milletin kendi bağımsızlığını kaybederek bir başka devletin egemenliği altında girmesi olarak tanımlanabilen manda ve himayenin, deyimle ifade edilirse boyunduruk altına girmenin, Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nda kesinlikle reddedilmesi bu tehdidin büyüklüğünün farkında olduğunun göstergesidir.

Türkiye Türkçesinde boyunun gösterge olarak deyimlerde kullanımı ve bu tercihlerin kültürel arka planları yanı sıra atasözleri de boynun gösterge olarak kullanıldığı dilin kalıplaşmış ifade biçimlerindedir. "İşine hor bakan boynuna torba takar" (İşini küçümseyen kişi istediği gibi para kazanamaz ve sonunda dilenci olur) şeklindeki atasözü de bir işi beğenmeyip o iş için gereken emeği sarf etmeyen kişinin aciz bir duruma düşeceğini ifade etmektedir. Çünkü "deveye burç gerek olursa boynunu uzatır" (kişi kendisine gerek olan şeyi elde etmek için yorgunluğa katlanmalıdır). "Boynuna torba takmak" kültürel arka planı açısından değerlendirildiğinde insanın insan olma vasıflarını kaybetmesi olarak görülmelidir. Tarım ve hayvancılığın etkin olduğu toplumlarda bilindiği üzere torba yemlerini yemeleri için özellikle tarla sürmek gibi işlerde kullanılan büyük baş hayvanların boyunlarına takılır. Haliyle elindeki işe hor bakıp onu küçümseyen insan hem o işi kaybeder hem de daha zor durumlara düşer ve geçimini sağlamak

için başkalarının vereceğine muhtaç olur. Bu muhtaçlık bir bakıma dilenme olarak da görülebilir ve “Veren el alan elden üstündür” anlayışının hâkim olduğu bir kùltürde dilenme, başkalarına ihtiyaç duyma, aciz duruma düşme istenmeyen, kaçınılması gereken bir durumdur.

Boyuna yer veren bir diğler atasözü ise yönetim mekanizmasında yetkinin, sorumluluk sahibi olduğu bilinen kişi dışında birinin elinde olduğu durumları eleştirmek için kullanılan “Davul birinin boynunda tokmak bir başkasının elinde” (Sorumluluk birinde olmasına karşın bir başkasının sözü geçiyor) atasözüdür. Bu atasözü, bireylerarası ilişkilerden devletlerarası ilişkilere varıncaya kadar geniş bir bağlamda kullanılmaktadır. Atasözü aslında yönetim sürecindeki ön planda olan değil de arka planda olan kişi, kurum ve devletlere dikkatleri çekmekte ve bir bakıma uyarı mahiyeti taşımaktadır.

Sonuç

Temsil gücü kuruluşuna ve bağlamına göre değişkenlik gösteren, göstergibilimin temel kavramı olan göstergeler hayatın her alanında sınırsız sayıda, biçimde, amaçla kullanılabilir. Bu göstergeler oluşturulduğu kùltüre, zamana, coğrafyaya göre değişmekle birlikte gösterge ile gösterilen arasında az ya da çok bir illiyet olması göstergenin temsil gücünü arttıran unsurlardan biridir. Dillerin temel kelime gruplarından biri olan organlar kùltürel anlamlar taşıyan göstergelerdir. Bu çalışmada bir gösterge olarak değerlendirilen boyunun insan hayatı için taşıdığı önemin onun kùltürel boyutta önemli bir gösterge olmasını sağladığı ve bu durumun birçok atasözü ve deyimde yansımalarının olduğu görülmüştür. Türkiye Türkçesindeki atasözleri ve deyimlerden hareketle Türk kùltüründe boyunun başa yakınlığı dolayısıyla kimliği, omurgayı destekleyerek dik duruştan hareketle gururu, bağımsızlığı; bükülmesi kişi karşındaysa acizliği, yaratıcı karşındaysa teslimiyeti temsil eden bir gösterge olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bunlar işlevin yapıdan bağımsız olmadığını gösterdiği gibi temsilin de işlevden hareketle oluşturulduğunu gösteren bulgulardır. Türkiye’deki, alana katkısı yadsınamayacak kadar büyük ve değerli olan organların köken bilgisi, Türk lehçe ve şivelerindeki karşılıkları, inanç, inanış ve ritüeller ekseninde ele alındığı çalışmaların yanı sıra moda, mimari, müzik, sanat, dil, edebiyat, spor, iletişim gibi sayısız alanda kullanılan göstergibilimle incelenmesinin hem incelenen göstergelerin çok boyutlu olarak ele alınmasını sağlayacağı hem de disiplinler arası çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir. Böylelikle yapı, işlev ve temsil bağlantısı daha somut verilerle ortaya konulabilecektir.

Kaynakça

Yazılı Kaynaklar

Avcı, Mustafa (2016). “Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi”. *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 639- 656.

- Barthes, Roland (2014). *Göstergebilimsel Serüven*. Çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beek, Roy Van vd. (2019). "The Landscape Setting of Bog Bodies: Interdisciplinary Research into the Site Location of Yde Girl, The Netherland". *The Holocene*, 29(7): 1206-1222.
- Caferoğlu, Ahmet (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Edip Ahmed Yüknekî (2019). *Atabetü'l Hakâyik*. Haz. Serkan Çakmak. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hardal, Efdal (2020). "Grek Mitolojisinde İnsan Kurbanı". *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(28): 299-360.
- Kaşgarlı Mahmud (2005). *Divanü Lugati't-Türk*. Ed. Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurteser. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Katğı, İsmail (2013). "Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl (Hukuki Maiyeti, Sebepleri, Usulü, İnfazı ve Sonuçları)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VI(24): 180-211.
- Öngören, Reşat (1996). "Şeriat'ın Kestiği Parmak: Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri". *İLAM Araştırma Dergisi*, 1(1): 123-140.
- Pansky, Ben ve Gest, Thomas R. (2015). *Açıklamalı İnsan Anatomisi Atlası Baş ve Boyun*. Çev. ve Ed. Eray Tüccar. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
- Roux, Jean-Paul (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Roux, Jean-Paul (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Uffin, Muhammed Ali Muhammed (2019). "Sultan II. Abdülhamid ve İslâmî Görüşleri 1876-1909 Tarihi/Belgesel İnceleme". *Sultan II. Abdülhamid Dönemi*. Ed. Mehmet Bulut vd. İstanbul: İZÜ Yayınları, 263-307.
- Yunusoğlu, Mağrifet Kemal (2012). *Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: "Boyun" (<http://lugatim.com/s/boyun>) (Erişim: 14.05.2021)

URL-2:Miman, Murat Cem, "KBB ve Baş Boyun Anatomisi", (http://www.anadoluisagligi.com/img/file_1791.pdf), (Erişim: 20.05.2021)

URL-3 : "Atasözleri"

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri&kategori1=atalst&kelime1=boyun&sayfa1=0&hng1=tam (Erişim: 11.05.2019).

URL-4:"Deyimler"

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri&kategori1=atalst&kelime1=boyun&sayfa1=0&hng1=tam (Erişim: 11.05.2019).

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" erevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu alışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulan herhangi bir kişi bulunmamaktadır.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu makalenin yazarlarının iletilmesini gerekli gördükleri herhangi bir notları bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tm blmleri iki yazarın eşit oranda katkısıyla hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author's Note: The authors of this article do not have any notes they deem necessary.

Author Contributions: All sections of this article have been prepared with the equal contribution of the two authors.